ԵՒՐՈՊԱ

Լրագիր Տարեգրական

Թիւ 30 — 26 (14) ՅՈՒԼԻՍԻ — 1856

ԲՈՎԱՆԴԱԿԱՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Հոգւոյ կարգիանաց։ Կարոլոս Լուդովիկոս արքայազնին նշանաւորութիւն։ Լամենաիս։ Երիվեղէն։ Միլանի արքեպիսկոպոսին երկիրները։

ՊԵՂԳԻԱ. Դարձեալ կայսրը։ Լուսաւորչեան։ Թեքանիստը կը լուծանի։ Գարեմեան։ Պառնի։ Ղազարեանց եկած ուսանողներ։ Թարգմանչի գործակատարները։

ԱՆԳԼԻԱ. Յորդորանոցին մէջ եղած իրողութիւնները։ Իրլանդիոյ գարձող զօրացը գնդը մը։ Փոլենբոյնեան ծնկաւորի կայսր հ'առնու։ Իրլանդայ անկեանց գոյաց խռովութիւն մը։

ԻՏԱԼԻԱ. Հռոմ երիսմեանին կը բացուի։ Փիլոնոնի Ազնիւ-ազնուական քաղաքը հ'ազատի։ Ընդդիմեան լեռները կը լուծուի։ Պատրիարքի եպիսկոպոսները։ Նեապոլոյ թագաւորին պատասխանը։

ՍՊԱՆԻԱ. Երկրին վիճակն ու ծագած խռովութիւնները։

ՌՈՒՍԻԱՅՏԱՆ. Թագաւորութեան նկատմամբ լուր։ Մերպարտ։ Ազգ իշխանին նշանաւորը։ Խրիմի տարշանաց վերջ զրաւեալ տեղերս յանդարտութիւնք։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Փոքրիկ ապարատներին պատուոյն եղած հանդէսները։ Փրուսիոյ սպասաւորներ։ Ընդդիմեան նաւատորմիղ մը։ Օսմանեան գոյաց կարգաւորութիւնը։

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ. ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԽՈՀԱՐԵՐԻՆԵՐԻ։

ԿԵՆԱՊԵՐՏՆԻԱՆ. Սրմանին պէտրոսի վարքը։ Լ։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ. Ընտրութիւն։

ԲՈՒՆԱԿ. Հեթանոս արարողաց տիրամարգը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 26 ՅՈՒԼԻՍԻ։

Ամենաբարձր կայսրն ամսոյս 23ին Ակրաձի արքեպիսկոպոս Գէորգ Հաւլիք տէր Պարտիս Նորընտիր կարգինալին կայսերական պարատան եկեղեցւոյն մէջ ձայնաւոր պատարագ ըլլալէն եւ քահանայապետական հաստատագիրը կարդացուելէն յետը, սովորական հանդիսաւորութեամբ կարդինալական խաչդրակը դրուեր դրաւ։ Այս հանդիսաւորութեան կայսերական պարատակամնեներէն դատ Վիեննայ քահանայապետական կարդինալ նուիրեալն ու մայրաքաղաքիս իշխան-արքեպիսկոպոս Ուսանցեր կանգնիցը ներկայ էին։ Հաւլիք Նորընտիր կարդինալը հանդիսաւորութեանէ ետքը մեծարեալ կայսրմէ առանձին ունկնդրութեան ընդունուեցաւ։

— Մեծարեալ կայսրը երկրորդ եղբայրը, բարձրագոյն Կարոլոս Լուդովիկոս արքիդուքսն ամսոյս 15ին Վիեննայէն Ցրեզդէն դնաց, Սաքսոնիայի թագաւորական արքունեաց արկանութիւն ընելու։ Հոմար։ Հիմա Տրեզդենի լրագիրը ամսոյս 22ին կը գրէ, որ հասարաւուն արքունիքնէ կիմանանք թէ երկկ Մարգարիտա իշխանուհին (ծն. 1840ին) այս գիւղս թագաւորական արքունեաց մէջ գտնուող Թիրոլի կուսակալ Կարոլոս Լուդովիկոս արքիդքսին հետ նշանուեր է։

— Պոզոր Լամերհաղի Հունգարացի մեծանուն իշխանը, որ Իսուսաց Ազնիւանդր կայսրը թագադրուեցաւ հանդիսին ատեն իրեւ Հունգարիոյ մեծարեալ կայսրը ներկայացուցիչ որոշուած է, մեծարեալ կայսրմէ առանձին ունկնդրութեամբ ընդունուելէն յետը քաղաքիս ուղղեցին։ Եւ ապատարանները։ Հետ ամսոյս 23ին մայրաքաղաքէս ճամբայ ելաւ։ Պոսկաւ երթալու։ Համար։

— Էլպերթի Քրիվելլի կոմսը Սպանիոյի արքունեաց քով Աւստրիոյի արտաքոյ կարգի դեսպան եւ լիազօր պատգամաւոր անուանուեցաւ։

— Հինգշաբթի Քանանիւլանէն ամսոյս 7ին

այսպէս կը գրեն։ Կիրեւայ որ փիլմոնեմի մէջ Ռուսաստանի դեմ եղեամանեան հոգի յուզմունքներ։ տեղ՝ աւելի խաղաղութեան գաղափարներու հակում մը կայ։ Միրանի արքեպիսկոպոսին, որն որ Սարդինիոյի աերբաբեանան մէջ 50,000 ֆր. տարեկան եկամուտ ունենալ Երկիրներու ուն՝ 11,000 ֆր. տարեկան պահանջում՝ եղաւ, որովհետեւ նոր գրուած օրինաց համեմատ ակրաբեանէն Երկիրներն չպարտաւորուին ընկերութիւններն ու եպիսկոպոսարանները Եկեղեցական պիտոյից որոշուած գանձուն սգնութեան համեմատ։ անուամբ՝ ծանր տուրքով մը բեռնաւորուած են։ Ասոնց ուշադրութեան այս օրէնքը Միրանի արքեպիսկոպոսին ալ գործադրելու։ բայց որովհետեւ վերջինը բոլոր ըրաւ՝ անոր համար խնդիրը դատարանի ուղիւ հանուեցաւ։ Միրանի արքեպիսկոպոսը պաշտպանական կերպով կատարուեցաւ գիտեց, որուն հետեւութիւնն ան եղաւ որ պատարին գործոց պաշտպանները դատաստանարանին հրամանն դնաց որ գոյաց ոչնչացուցի։

ԳԱՂԳԻԱ

ՓԱՐԻԶ, 23 Յուլիսի։ Փլանպիէրէն եկած լուրը դարձեալ մեծարեալ կայսեր կատարեալ առողջութիւնը կը ծանուցանեն։ Կայսրը ամսոյս վերջերը Փարիզ կը ապատարի։ Պատարիսի եւ Սորբոնիայի խուսուութիւններն ելլելէն ետքը դարձեալ կայսեր հրամանաւ հարաւային սահմաններուն վրայ գրուեցաւ համար գրաց գնդերը խրկուելու որոշուեցաւ, եւ այս վերջանաւ Փարիզէն ալ մէկ քանի գնդի հրաման տրուեցաւ դէպ ի Սպանիոյի սահմանները ճամբայ ելլելու։ Դարձեալ ոտաբանելու, որն որ Վիշիի բաղնիքները կը գրաւուէր՝ վերջին շրջանաւորեալ ընելու առնելու դէպ ի Սպանիա երթալու ճամբայ ելաւ։ Կրսուի իմ Պարոն երթալով հոն պիտի սպասէ մինչեւ որ պարտականներ իրեն Սպանիա անցնելու յարմար առիթ մը մատուցանեն։ Բարոնիոյ Ընդդիմացի զօրագնդերը ու պաշտպանակցները Լեգէոնի պատուոյ կարգն ընդունեցան։

— Ֆոնտենաբլոյի մարգերն նախաերն առ տարեան համար ամսոյս 13ին գոյացեցան։ Փոքրիկ մէկ քանի օրինաց իր հաստատութիւնը տալէն ետքը՝ տերութիւնն պաշտպանեան կայսերական վճիռ մը կարդաց, որն որ 13ին գումարուած ծերակուտի մարդոյն նիստերը լրացած կը հրատարակէ։ Ասոր վրայ ծերակուտի անդամները Սկզբէ կայսր ազաղակելով իրարմէ բաժնուեցան։

— Վերջին պաշտոնէին յուզարկաւորութեան քահանայապետական նուիրակն ալ ներկայ գտնուեցաւ։ Պատերազմի պաշտօնեայ Վալլեան սպարապետը, որն որ փոխանակելոյն պաշտօնն առժամ վրան առած է, գերեզմանին քով ըստ սովորութեան գամբանական ճառ խօսեցաւ։ Պաշտօնէին ետքը կրկնուեցան պաշտօնարանին խորհրդոյն դատաստանարանին հրամանն դնաց որ գասը ոչնչացուցի։

ԳԱՂԳԻԱ

Ֆլանդրիոյ մեծարեալ կայսեր կատարեալ առողջութիւնը կը ծանուցանեն։ Կայսրը ամսոյս վերջերը Փարիզ կը ապատարի։ Պատարիսի եւ Սորբոնիայի խուսուութիւններն ելլելէն ետքը Դարիզեան կայսեր հրամանաւ հարաւային սահմաններուն վրայ գրուեցաւ համար գրաց գնդերը խրկուելու որոշուեցաւ, եւ այս վերջանաւ Փարիզէն ալ մէկ քանի գնդի հրաման տրուեցաւ դէպ ի Սպանիոյի սահմանները ճամբայ ելլելու։ Դարձեալ ոտաբանելու, որն որ Վիշիի բաղնիքները կը գրաւուէր՝ վերջին շրջանաւորեալ ընելու առնելու դէպ ի Սպանիա երթալու ճամբայ ելաւ։ Կրսուի իմ Պարոն երթալով հոն պիտի սպասէ մինչեւ որ պարտականներ իրեն Սպանիա անցնելու յարմար առիթ մը մատուցանեն։ Բարոնիոյ Ընդդիմացի զօրագնդերը ու պաշտպանակցները Լեգէոնի պատուոյ կարգն ընդունեցան։

— Ֆոնտենաբլոյի մարգերն նախաերն առ տարեան համար ամսոյս 13ին գոյացեցան։ Փոքրիկ մէկ քանի օրինաց իր հաստատութիւնը տալէն ետքը՝ տերութիւնն պաշտպանեան կայսերական վճիռ մը կարդաց, որն որ 13ին գումարուած ծերակուտի մարդոյն նիստերը լրացած կը հրատարակէ։ Ասոր վրայ ծերակուտի անդամները Սկզբէ կայսր ազաղակելով իրարմէ բաժնուեցան։

— Ֆորիոյ պաշտօնեին յուզարկաւորութեան քահանայապետական նուիրակն ալ ներկայ գտնուեցաւ։ Պատերազմի պաշտօնեայ Վալլեան սպարապետը, որն որ փոխանակելոյն պաշտօնն առժամ վրան առած է, գերեզմանին քով ըստ սովորութեան գամբանական ճառ խօսեցաւ։ Պաշտօնէին ետքը կրկնուեցան պաշտօնարանին խորհրդոյն դատաստանարանին հրամանն դնաց որ գասը ոչնչացուցի։

— Պարոն Դարիզեան կայսրը Լուդովիկոս Նապոլեոնի Դարիզեան Հանդիսին Փարիզի ներկայացուցիչը, Պատարիս. Ճամբայ ելած է։ Կանոնն կամ կարգաւորութեան եւ իրեն ընկերացողներու ուղղութիւնը, ընդ ամենը 40 հոգի, Պետերբուրգ տանող շոգենաւն ալ Հաւրեն Ճամբայ ելաւ։

— Պետերբուրգ յորդորելենէն ամենէն աւելի վնաս կրողներուն շատերը՝ ճենպրիս, Խաղաղ ու Ամերիկա կը գաղթեն։ կատարեալ թեւ-գրիր գայլերը ձրի կը տանի։ Երկու գաւառի մէջ միայն 20,000 հոգի տանց յարկի մեռացած են։ Լենտանի քաղաքապետը, որուն ատաղանութիւնն Մեղրոյի մէջ ոչ տարեկան օգնութիւնն հասնելու համար գրաձաղալով կը լայ, արդէն մէկ քանի անգամ Սենի կուսակալին մեծամեծ գումարներ խրկեց, վերջին հարիւրներու հասնելու։ Հոմանուն բոլոր ամենը 600,000 ֆրանք, ու հետաքրքիր ալ դեռ կը մտնի։ Վիկտորիա մեծափառ թագուհին ալ այս փախճանաւ 1000 սմենրին տուած է, եւ Ազգերի իշխանը 500 սմենրին։ Փարիզի եւ քաղաք Գաղղիոյի մէջ հաւաքուած դրամոց գումարն 3 միլիոն ֆրանքն անցած է։

Թուրքալէի քարտուղարի գործաւորները որոշեցին որ Դարիզեան կայսեր իրենց օգնութիւնն հասնելու համար աւաջին անգամ՝ ցանկը ուր կոխած տեղը պէնձի յիշատակարան մը կանգնեն։ Դարիզեան գործաւորներուն այս որոշումը լսելով շատ ուրախացաւ, ու նոյնքան գործոց օրաշանեցին ձեռքերը համարելու հրաման տուաւ։ որ իրենց բրած որոշումն ուղղեցուն պէս ի գործ դնեն։ Այս նպատակաւ եղած դրամագրոցին Թուրքալէի գործաւորներէն 1492 հոգի մասնակից եղած են։

ԱՆԳԼԻԱ

Լորտ Բրաբանտոն վերջին սենեկին մէջ Լորտ Լինտհուրսթին հարցման պատասխանելով բաւ թէ Ռուսաց կայսեր Լէհերուն տուած անկիշութիւնն վրայ պաշտպանական տեղեկութիւն մատուցած չէ, բայց լրագրոյց մէջ գրուածներուն սաւագրութիւնը շատ հաւանական է. միայն ցաւերին ան է որ արտուած անկիշութիւնը յուսացուածին պէս բնդարձակ չէ։ Ասորին սենեկին մէջ Լորտ Ռասլ ատաղարիկ որ Խաղաղի տեղութիւնց հետ եղած թղթակցութիւններուն խարդանցին տեսնելու դրուեն. եւ բաւ. թէ ինք չէր գիր որ ապատարանց կոչմնակցութիւնը խարսի, եւ ոչ ալ գիտէ որ Ընդդիմ իրական միջամտութիւն ընէ. հապա միայն կը բացայայտ որ ուրիշ միջամտութիւններն արդելուին, եւ գլխաւորապէս Խաղաղի ազատութիւնը պահելի։ Լորտ Փալմերսթոնի պատասխան տարով բաւ որ Անգղիա Խաղաղի ու Արդիմեան ձեռքէ պիտի չմնայ, բայց խոհեմութիւնը չենքերը դեռ չմնացած թղթակցութիւնց վրայ մանրամասն խօսելու։ Պաւիեր կը հարատաւ թէ Աւստրիա խաղաղաւոր մտածմունք-

ներ ունի եւ շատ շնորհալի։ Ինկիզիտորը ակրոֆիլենէն գոյրը գալու պիտի հանէ։ Տնարարելի կը համարի թէ Անգլիայի միջամտութիւնն անօգուտ բան մնի է, որովհետեւ նոյն ատեն գաղտնի ընկերութիւնները հարկաւ ուրք Ինկլէն եւ Գալլիայի վտանգ կը սպառնան, որովհետեւ նոյն երկիրը պէտք է որ վախնայ։ Ընդհանրապէս Աստուծոյ Նորոնիկլէն քան թէ ասի անկից սպառնալիք կը կրէ։ Լորա Թասլ փոխարքիներին պատասխանով գոհ բլալով՝ առաջարկութիւնն եւս կ'ուռնա։ Լորա Լինեէօրսթ ալ վերին սենեկին մէջ խոսելիք ունենալ վրայ խօսք բացաւ, որուն քէաբինէթի կոմիտէ փոխարքիներին խոսաթին իմաստովը պատասխան առաւ։ Ասոր խնդրոյն վէճն երկու տեղ անմիտերուն մէջ ալ ընդունուաւ։

Լորդմէն դալոդ թիթիռապահաց գունդն ամսոյս 9ին մեծ յաղթանակ։ Լոնտոն մնաւ, մայրուած բազմամարդ բազմութիւնէ կեցցէի ազաղակներով ընդունուելով։ Մեծարուած թագաւորին նոյն քաջ գնդին անձամբ զրաւանդէս ըրաւ։

Մեծարուած թագաւորին ամսոյս 12ին Ռենկոտոպի կարգին ասպետաց ժողովը ընելով՝ սովորական արարողութիւններով Գորթիսբիւռ կոմսին (ծն. 1783ին) ու Լորա Փոլմերսթընին (ծն. 1784ին) նոյն կարգին շքանշանը շնորհեց, որոնք Էդինբուրգ ու Էլլեսմիր կոմսերուն հետ միշտ կարգին 24 Անգլիացի ասպետաց մէջ ամենէն կրտսերագոյներն են։ Ուրիշներն զրաւոր խորհրդոյին ստորին անդամ (պատգամաւոր) ընտրուեցան։

— Իրլանդայի Թիթիռներուն գաղտնի նեռակ բաղդին մէջ անկանոն գոյաց պատճառաւ շիրթիթիւններ ծագեցան ու արիւնհեղութիւն ալ եղաւ։ Այս գեղջը հետեւեալ կերպով կը պատմուի։ Ընկանան զօրաց գունդը յանձնելու հրաման ելլելով՝ լաւ ասկրութիւնամ (ամսոյս 7ին) պատմեցաւ որ համարձակեսանին եւս տան ու այնպէս երթան։ բայց զինուորին մէկը չհնազանդելով՝ բանտ կը դրուի։ ընկերներն ասոր վրայ կը զայրանան, ու կ'երթան թէ զինքն ու թէ բանտի մէջ ուրիշ գունդորներու կապտանն գոնեն ու պատան հանեն։ Բայց մէկանգ ժողովուելով՝ կը ծանուցանեն թէ մինչեւ որ իրենց արուելու սակը չենն ասուր, եւ ոչինչ զատ հանձնարարութիւն պահելու հրաման չեն ընդունիր՝ իրարմէ բաժնուելիք չունին։ պաշտամունքայաց յորդորանքն ու գնդին երիցուն խրատները ազդեցութիւն մը չընին։ Երիկուան ժամը 10ին զօրանոցէն խիստին երթալով՝ գացին ասոր մասնաւորութիւն չէնբին եւ ուրիշ շատ անելու պատուհանները կոտրտեցին, տեղացիներէն ոմանցմէ ալ օգնութիւն գտնելով, որով Դնոնակ քաղաքը մեծ վախի մէջ մնար։ Բայց շատ շատերնէ, երկրորդ ու երրորդ պրք մերձակայ տեղերէն հետուակ, թիզանոմիա ձիգ եւ ձիաւոր զօրք եկաւ խռովարարները նուաճելու, որոնք երկար ժամանակ իրարու վրայ կրակ ընելէն հոգք՝ խռովարարները զէնքերնին ձգելով անձնատուր եղան, 3 մեռած եւ 8 վիրաւոր ունենալով։ իսկ կանոնաւոր զօրքէն 8—10 հոգի վիրաւորուեր են, մեռնողներուն թիւը չեպիտացուր։ Խռովարարներէն ոմանք փախած են, իսկ մեռածները գոտաստանի սակ ձգուած են, որուն եղբը դեռ յայտնի չէ։

ԻՏԱԼԻԱ

Հռոմ, 10 Յունիսի։ Պարարարաքէս մինչեւ Փրաքսիմի շինուած երկաթուղին հաստատուելան գործածուելու համար բացուեցաւ։

Միւրին, 12 Յունիսի։ Խաղաղարար հրամարակ մը հրաման կու տայ որ Ազիքսանդրիա քաղաքն ամրացնելու համար մէկ միլիոն լիրա արուի։ Այս նոր ամրութիւնս նպատակն սոն է, ինչպէս Քաւուր կոմսն իր տուած տեղեկութեան մէջ կ'ասէ, որպէս զի Փիէմոնթէ Փիաչենցա ամրոցին գիմացը Աւստրիայի դէմ հաստատ դրութիւն մնանեայ։

— Անգլիական-խռովական Լենդենը յուզուած է, եւ արդէն մէկ մասը Մայիսայէն ճենոլա դարձած է։ Բայց քաղքին ոստիկանութիւնն զլուխ ելլուելու կարգադրութիւններ բրած է, որովհետեւ կը վախնայ որ շրջայ թէ այս արդէն յուզման մէջ գտնուած գնդերը Պոնդիենի կողմնակցութիւնէն շահելով՝ խռովութիւններ յարուցանելու դրդիք ըլլան։

— Սարդինիայի եպիսկոպոսները Քաւուր կոմսին յայտարարութիւն մը տուած են, որուն մէջ եկեղեցականաց վրայ հակառակութիւն ընելու նկատմամբ Սաթիացոյի պաշտօնէին շրջաբերականին դէմ բողոք կընեն, եւ կը ծանուցանեն թէ իրենց պարտիլու սակը չեն ուզեր, եւ ոչինչ զատ հանձնարարութիւն պահելու հրաման չեն ընդունիր՝ իրարմէ բաժնուելիք չունին։ պաշտամունքայաց յորդորանքն ու գնդին երիցուն խրատները ազդեցութիւն մը չընին։ Երիկուան ժամը 10ին զօրանոցէն խիստին երթալով՝ գացին ասոր մասնաւորութիւն չէնբին եւ ուրիշ շատ անելու պատուհանները կոտրտեցին, տեղացիներէն ոմանցմէ ալ օգնութիւն գտնելով, որով Դնոնակ քաղաքը մեծ վախի մէջ մնար։ Բայց շատ շատերնէ, երկրորդ ու երրորդ պրք մերձակայ տեղերէն հետուակ, թիզանոմիա ձիգ եւ ձիաւոր զօրք եկաւ խռովարարները նուաճելու, որոնք երկար ժամանակ իրարու վրայ կրակ ընելէն հոգք՝ խռովարարները զէնքերնին ձգելով անձնատուր եղան, 3 մեռած եւ 8 վիրաւոր ունենալով։ իսկ կանոնաւոր զօրքէն 8—10 հոգի վիրաւորուեր են, մեռնողներուն թիւը չեպիտացուր։ Խռովարարներէն ոմանք փախած են, իսկ մեռածները գոտաստանի սակ ձգուած են, որուն եղբը դեռ յայտնի չէ։

ԻՏԱԼԻԱ

Հռոմ, 10 Յունիսի։ Պարարարաքէս մինչեւ Փրաքսիմի շինուած երկաթուղին հաստատուելան գործածուելու համար բացուեցաւ։

Միւրին, 12 Յունիսի։ Խաղաղարար հրամարակ մը հրաման կու տայ որ Ազիքսանդրիա քաղաքն ամրացնելու համար մէկ միլիոն լիրա արուի։ Այս նոր ամրութիւնս նպատակն սոն է, ինչպէս Քաւուր կոմսն իր տուած տեղեկութեան մէջ կ'ասէ, որպէս զի Փիէմոնթէ Փիաչենցա ամրոցին գիմացը Աւստրիայի դէմ հաստատ դրութիւն մնանեայ։

— Անգլիական-խռովական Լենդենը յուզուած է, եւ արդէն մէկ մասը Մայիսայէն ճենոլա դարձած է։ Բայց քաղքին ոստիկանութիւնն զլուխ ելլուելու կարգադրութիւններ բրած է, որովհետեւ կը վախնայ որ շրջայ թէ այս արդէն յուզման մէջ գտնուած գնդերը Պոնդիենի կողմնակցութիւնէն շահելով՝ խռովութիւններ յարուցանելու դրդիք ըլլան։

— Սարդինիայի եպիսկոպոսները Քաւուր կոմսին յայտարարութիւն մը տուած են, որուն մէջ եկեղեցականաց վրայ հակառակութիւն ընելու նկատմամբ Սաթիացոյի պաշտօնէին շրջաբերականին դէմ բողոք կընեն, եւ կը ծանուցանեն թէ իրենց պարտիլու սակը չեն ուզեր, եւ ոչինչ զատ հանձնարարութիւն պահելու հրաման չեն ընդունիր՝ իրարմէ բաժնուելիք չունին։ պաշտամունքայաց յորդորանքն ու գնդին երիցուն խրատները ազդեցութիւն մը չընին։ Երիկուան ժամը 10ին զօրանոցէն խիստին երթալով՝ գացին ասոր մասնաւորութիւն չէնբին եւ ուրիշ շատ անելու պատուհանները կոտրտեցին, տեղացիներէն ոմանցմէ ալ օգնութիւն գտնելով, որով Դնոնակ քաղաքը մեծ վախի մէջ մնար։ Բայց շատ շատերնէ, երկրորդ ու երրորդ պրք մերձակայ տեղերէն հետուակ, թիզանոմիա ձիգ եւ ձիաւոր զօրք եկաւ խռովարարները նուաճելու, որոնք երկար ժամանակ իրարու վրայ կրակ ընելէն հոգք՝ խռովարարները զէնքերնին ձգելով անձնատուր եղան, 3 մեռած եւ 8 վիրաւոր ունենալով։ իսկ կանոնաւոր զօրքէն 8—10 հոգի վիրաւորուեր են, մեռնողներուն թիւը չեպիտացուր։ Խռովարարներէն ոմանք փախած են, իսկ մեռածները գոտաստանի սակ ձգուած են, որուն եղբը դեռ յայտնի չէ։

ԻՍՊԱՆԻԱ

Մադրիտ, 10 Յունիսի։ Սպանիոյի գահաժառանգին հանդիսաւորութեան եկած լուրը մինչեւ ամսոյս 21ը կը հասնին, եւ կը ծանուցանեն թէ Մարտիսի մէջ 16ին ապստամբները նուաճուելէն եաքը՝ հանգարտութիւնը կամաց կամաց հաստատուեր է, բայց գաւառներուն մէջ խռովութիւններն ու կռիւները դեռ կը տիրեն, թէպէտ եւ ընդհանրապէս Օ'Ցանել զօրաց հաստատմութիւնը շատ սեղ յաղթող եղած է։ Հետեւեալ եկած ընդարձակագոյն լուրերն կը տեսնուի թէ շատանցուելնի յուզուած գրգռութիւնն ապստամբութիւնամբ գուրս եկելոյն պատճառ եղած է Օ'Ցանելին եւ Լոփարթիերոյին քաղաքական կարծեաց տարբերութիւնը, որովհետեւ առաջինը չափաւորականաց իսկ վերջինը յառաջադիմականաց կողմն է, եւ գաւառներուն մէջ տարին անգին եղած խռովութեանց նիստանամի իրարու հետ միաբանելի չկրնալով՝ Օ'Ցանել պաշտօնէն հրաժարելի ուզեց բայց թագուհին չընդունեցաւ։ ան տանն Լոփարթիերոն պաշտօնէն հրաժարելու պարտաւորեցաւ, եւ խռովութիւններն անմիջապէս սկսան, որովհետեւ Օ'Ցանել բոլոր Սպանիայի համար պատերազմական օրէնք հրատարակեց եւ ապրիլին զօրաց գնդերը լուծեց, որոնք Մատրիտ ղրկաց գէմ պատերազմի եկան։ Բարսելոնայի Լուականիա եւ Քաթալոնիա նահանգներուն մէջ դեռ շատ զօրութեամբ զօրաց գէմ կը դնեն։ Մուրսիա գաւառն եւ ուրիշ մէկ երկու տեղ Օ'Ցանելին գէմ եղած են։ բայց Մատրիտ եւ Սպանիայի միացած գաւառները կատարեալ հանգարտութիւն մը հրատարակուած չեն։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Պետերբուրգէն եկած լուրերուն համեմատ այրիացեալ կայսրուհին Գերմանիայէն նոյն ժամանակաւորապէս դառնալուն պէտք ստանալուն, եւ անկից եաքը (լաւ ամսոյ Օգոստոսի 20ին) Ազիքսանդր կայսրն եւ իր տուն ունը Մոսկուա պիտի երթան, ուր (22ին) Հանդիսաւորութեան պիտի մնանեն եւ թագադրութեան հանդէսներուն պիտի պատրաստուին։ Խուսաց հին մայրաքաղաքին հանդիսաւոր գրքին պատմին մէջ։ Թագադրութեան օրն առ հասարակ Օգոստոսի 31ը կը հաստատուի, բայց այս ծիսատնամբ դեռ կայսրական յայտարարութիւն մը հրատարակուած չէ։

— Խարկովէն ամսոյս 14ին կը ծանուցանեն թէ Միքայել ուսոյ իշխանը, Ազիքսանդր կայսրի կրտսերագոյն եղբայրը, Պատրնի յանձնանիշ մեծ դքսին դրքի քրոջը Սիկիրիս իշխանուհոյն հետ նշանուելու է, որն որ 16 տարեան է։

— Ռնգիայի լրագրիներուն Պետերբուրգէն խրրկուած նամակներ կը հրատարակեն, որոնցմէ կը տեսնուի թէ շատ ուռս զօրաշարժներ Խրիմի թերակղզեաց նկատմամբ զէնքի տակ ձեռքերնին դրիչ առած լրագիներու մէջ իրարու դէմ կը մարտնին, եւ ան ալ շատ հանդարձակախօսութեամբ։ Զարմանալին ան է որ Ռուսաստանի ամենէն բարձր ատիճանի անձինք ալ, ինչպէս Մենշիքով իշխանը, սագրատանց ատարկայ եղած են։ Շատերն իրարամբ կը զարմանան Ռուսաստանի լրագրաց մէջ քննադատութեան այս ատիճանի ազատութիւն տեսնելով։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Կոնստանդնուպոլիս, 18 Յունիսի։ Փերիսիէ ապարատոսին պատուոյն փառաւոր հանդէսներ կատարուեցան։ Սարդարապէտը հասած տանը Գալիպոյի գեղապանէն ընդունուեցաւ։ երկրորդ օրը պատերազմի պաշտօնեայ Ռիշատ Փաշայէն ողջունուեցաւ, նոյնպէս Լիմէնի եւ Գեամիլ Փաշաներն մեծարուեցան։ Սուլթանին ու բարձրագոյն Դրան կողմանէ պիտը բարեւելու պայմն։ Ամենէն եաքը պ. թաւիմէ Կաղղիայի դեսպանը գնաց մեծարուեցաւ Սուլթանին ներկայացուց, որն որ հնոր շատ սիրով տեսնուեցաւ, եւ ջերմեռանդ եղաւ վերջին պատերազմին ժամանակ Տուճկաստանի իրաւունք պաշտպանութեան համար թէ Գաղղիայի եւ թէ ի մասնաւորի ազգայնոցն գործունեայ սգնութեանը համար, եւ անձամբ Խրիմի յիշատակին համար կոխուած գրամագլուխին իրեն շնորհեց։ Ամսոյս 15ին Ցորմաստէնի պարտէզին մէջ սագրատանին պատուոյն մեծարուեցաւ Սուլթանը։

նը փառաւոր խնճոյք տուաւ, որուն բազմութիւն անձինք հրաւիրեալ էին։ Գաղղիայի, Ավստրիայի եւ Անգլիայի դեսպանները ալ նոյնպէս խնճոյքներ ըրին։ Արքունիքի նոր գեսպանը, Պր. Թոսմ, մեծարուաւ Սուլթանէն ունկնդրութեան ընդունուելով իր դեսպանութեան թղթերն անոր ձեռքը յանձնելով։ Լուսամոտ նոր կարգադրութեանց հրատարակութիւնը կը սպասուի, որոնք վաճառականութեան վրայ մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենան, որովհետեւ, զանազան երկրի բնիքներու, ծխախոտի, մեռաքսի եւ ուրիշ նիւթերու վրայ տուրք պիտի դրուի։ Կ.Պոլսոյ մէջ բոլոր Տաճկաստանի համար բժշկոյ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ եւ մեծարուաւ Սուլթանն ալ առանձին հրամայագրով նոյնը հաստատեց։

Լոյնս ծովապետաբար Կ.Պոլսոյ հասած է. անդրիկան նաւատորմիղն ալ 40 շոգենաւով եւ աւազդասանաւով Բոսպորոսի մէջ կը ժողովուի։ Պաշնաւորաց զրպարն անընդհատ Կ.Պոլսէն Լեւանտ դուռնոյը ճամբայ կը հանուին։ Գառանիլեն ելեւեջի լուր մը չկայ։

Տաճկաստանի բանակին կարգադրութիւնները եղած են. այս բանակը 150,000 հոգիէ պիտի կազմուի, այսինքն 60,000 հետեւակ, 30,000 ձիաւոր, 20,000 ճարտարանիւթ ու թնդանօթաձիգներէ, եւ 40,000 ոստիկանութեան զինուորներէ։ Մինչեւ որ վերջինները գնդերը կազմուին՝ առժամն հետեւակներն անոնց տեղը պիտի լեցնեն, որոնք տերութեան 37 գաւառները պիտի խրկուին՝ հրապարակական հանգարտութիւնն ու ապահովութիւնը հաստատուն պահելու համար։ 1400 հոգի լեռնային պիտի՝ երթան, որոնք կատարեալ անուանուած է Օսմանի փոչա (ծառայի տեղակալ), որն որ Սինոպ Թաւարէն բռնուեցաւ։ Տաճկաստանի ծովային զօրութեան մէջ ալ նոր բարեկարգութիւններ պիտի՝ ըլլան։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՄԱՏԵԹԵՆԵՐԱՆԱՆ ԹՈՒՔԷՐԳԻՆԵՐԸ

Երբոր Մխիթարայ պէս մեծ ոգի մը Արեւելքէն Արեւմուտք բոլոր իր ազգին խորհրդին չափէն ու անոր վիճակին թարմանցնց, անմիջապէս նաւարեկիկոյ բիրոյ մը կատարանքը ժողովէն սկսելը ամենահարկաւոր տեսաւ, որովհետեւ նոյնները էին միանգամայն ազգայնութեան կատարուանքը։ Ինչու որ միաբանութեան ոգիներու պանդանութիւնն է որ դաս դաս լեզուներ ծնուցած է. ուրեմն լեզուներու մէջ ազգերն ալ բաժանուած են, այնպէս որ լեզուներու անդամանութիւն մը ազգերուն մնաւոր ու ոգեւոր գործարանին իրենց գործարութիւններովը առջեւնիս կը հանէ. յոյնը իր լեզուին մէջ, լատինը նոյնպէս, գերմանը նոյնպէս եւ հոյն ալ նոյնպէս իր լեզուին մէջ կատարեալ կը ճանչցուի։ որովհետեւ մարդուս բոլոր գիտութիւնն ու մտածութիւնը լեզուին մէջ կը շարժի ու անոր վրայ կը հանդչի. առանց լեզուի մարդ բան մ'ալ չիգիտեր։ Ուրեմն մարդուն դրայ հոգւոյն հետ ամենէն շողացող լեզուն է. նոյնպէս ազգին հետ ալ լեզուն է։ Ամենէն յառաջ հայ լեզուին ամենահնութիւնն հոգալը բնական բան մը էր, որն որ ասարարար Բասիլիոսներու մէջ, մարմնոյին Գերականութեան մէջ կրնար բլլալ։ իր գեղեցկութիւնը Բանաստեղծութեամբ կրնար տանալ, իր գաղափարը Հարուստութեան մէջ ու իր չափահասութիւնը Փիլիսոփայութեան մեկնոցն տակ կրնար գտնել։

Մխիթարեան կաճառէն անմահ բառագիր կամ լեքսիկոգրաֆներ (Մխիթար, Ալեր, Զարեհան...) Երեւան. գարձեալ հանճարաւոր թեսակներ (Մխիթար, Շահնազարեան, Ալեւոյթեան, Բարգարատեան...) իրենք դիրենք անմահացուցին։ Լեզուին միջնեան կարմնեցին Հայ միտքը անով գործելու պիտի՝ սկսեր. բայց շարժիչ զարգացման մը թերմութիւնը կը պակսեր. ան գարական արեւելագրեր հայ հրիզոնը դարեր վրայ տարոյցէ փերիքարտ կամ շրջանցարանի մը անցուցած էր, գժուարին էր որ մէկէն ջերմանար. եթէ իր գիւղացոյց հնացին մաս ըլլար, եթէ անոնց յիշատակը Երասխին կուրին ալիքներուն հետ կատարեալ ծովն գարած թափած չըլլար, եթէ Լիբրատ ու Ցիգրիս նոյն յիշատակը գարանի ծովն իջուցած ջրերին եւ Պանտոս ու Միջերկրական ծովերն իրենց ալիքով վրայ առած տարած ջրերին, ինչ գիրին կ'ըլլար հայութեան վերանորոգութիւնը. լեզու առնող գաղափարներն ինչպէս գիրաս գարս կը զեղեցնեն, ազգային բանաստեղծութիւնը ինչպէս շատ կը թեւաւորէր. ուր էին կենդանի յիշատակարան-

ներ, ոմանք հին զրոյցներ, առասպելներ ու առածներ, երգեր ու տաղեր. պատերու մէջ փակուած քանի մը տխուր կոյժեր հաղիւ. կրնային պլպլալ: Ուրեմն մեռեալ յիշատակներն արթնցնող ազգային պատմութիւնը պէտք էր որ լեզուին յաջորդէր, մանաւանդ թէ համընթացաբար. եւ իրոք ալ այնպէս եղաւ: Բաղմաղդիւն պատմագիրներ (Զամչեան, Լաճինեան, Սկիւտեան...) եւ մանաւանդ հին պատմագրաց ազգագրութիւնները նոր ի հայոց իր հայութիւնը ճանչցուցին ու ճանչցընելու վրայ են: Ալ ասկէ ետեւ հայ ոգին, հայ երեւակայութիւնը իր զարթիքն ու նիւթն ունենալով պէտք էր որ իր վեհ ու տխուր, քաղցր ու գեղեցիկ յիշատակարաններն կանգնէր եւ իրոք ալ բանաստեղծական հոյ հանճարներ (Թումանեան, Հիւրմիւզ, Բագրատունի, Ալիշան...) ծնաւել սկսան: Երբոր բառական առաջ պատրաստուեցաւ, գաղտնութիւններ զարթցնելու շնչուիլ սկսան ու ազգին անհատները գէպ ի բարձր եւ պատուհարներու վարժացնելու համար. հատատաւոր ազգային նկարագիրը ճարտար ձեռքերով ու յարմար ձեւերով ընդհանուր փափուկ հայ սրտերու վրայ դրոշմել սկսան: Տղու մը կրաւորական միտքը դպրոցի մը բարեբար ազդեցութեան տակ, մէկ վարպետի մը առողջ վարդապետութիւնը մէջ ուրիշ կը կենդրոնանայ ու կը զարգանայ՝ քան թէ ոմանց հրապարակի մը բազմատեսակ ներգործական միտքերու խոսքերուն ու գործերուն ազդեցութեան տակ. դպրոցի մը մէջ ուրիշ առարկական շահը կը տիրէ, ուր հրապարակներու մէջ ամբողջ անձնական շահն է. առանց դպրոցի կամ ուսուցչի տղու մը մտաւոր գործունէութիւնը կամ երկրին առնն իմացած կը մնայ, կամ՝ ծուռ ու խոտորնակ ուղղութիւններ կ'առնու եւ կարգէ դուրս յաջողութիւն մ'ալ համեմատութեամբ շատ քիչ պտուղ կը բերէ: Հիմա հայ դպրոցները հաշուելու սուններու մեծ ուրախութիւնն՝ հայ միտքերուն ու սրտերուն՝ տարբ ազդեցութիւնց տակն ալ՝ ազգային նկարագիրը տալու ու գործունեութեան մէջ խորհելու ջանքը կը տեսնենք: Ամենուն ծանօթ է Վենետիկի, Փարիզի, Պոլսոյ, Մոսկուայի, Իզմիրի, Սկիւտարի... դպրոցներն ու անոնց ազդեցութիւնները:

Այլոց Մխիթարեան առաջ շարժումը չեկեղեցաբ միջնու հոս հանելիք ու դպրիլ: Զէ թէ միայն հայ մատենագրութեան մարմնոյն մէջ կաղ ու հաշմ անդամներ կը գտնուին, հարստ ամբողջ ունդամներ դեռ կը պակսին: Անտարակոյս հայ մանկան գաղղիական, սնդղիական, գերմանական, իտալական ծաղիկաշատ հանճարներու վրայ մեզուաշան ժողված ու ժողմելու վրայ եղած հիթերին ազդայի մէջ հայ հաշակներու պէտք քաղցրացընեն եւ հայ մատենագրութիւնը թէ բան ձեւդն եւ թէ բան նիւթոյն իր կատարելագործութիւնը պիտի գտնայ:

Հոս մնաւոր կենաց ազգերը պէտք ենք գիտնալ, որ են՝ բանաստեղծութիւն, միտք ու ներկայացուցիչ, պատմութիւն, խորհրդածութիւն, բարձրագոյն գիտութիւն կենաց ու մարդկան նկատմամբ, ճարտարութիւն ու հանճար, որոնք չէ թէ յոգաւոր խօսքերով կը թուին կ'անցնին, հապա գրով ու ներկայութեամբ ուսական գործքեր կը կազմեն: Ազգի մը յառաջգման համար, մանաւանդ մտաւոր գոյութեան համար ամէն բանէ առաջ հարկաւոր է որ մեծ ու հին ազգային յիշատակարաններ ունենայ, որոնք իր ծագմանը մութ ժամանակներուն մէջ կեռ մը գոցուած մնացած բլլան եւ. որոնք գանելն ու լուսաւորելը բանաստեղծութեան մեկ հատիկ գործն է: Ապա պիտի ազգային յիշատակարաններ՝ որոնք ամենեն առաջ փառաւոր մտաւորութիւն մը՝ զորն որ ժողովուրդ մը կրնայ ունենալ, այնպիսի առաջնութիւններ են որոնք ուրիշ բանով մը չեն կրնար փոխուիլ. եւ երբոր ժողովուրդ մը մեծ անցեալներ, հին ու վեհ յիշատակութիւններ կամ մեկ խօսքով բանաստեղծութիւն ունենալով՝ ինքզինք իր զգածմանը մէջ բարձրացած ու ազնուացած կը գտնէ, անով մեր սրտիւն ալ մեծ առաջնութեան մէջ կը դրուի: Ցարմանալի գործքեր, մեծամեծ գէպքեր ու որոտահարներ միայն բառական չեն ազգի մը ոգեմէջն ու արժանաւորութիւնը որոշելու եւ մեր զարմացումը ընդունելու համար, հապա իր գործքերուն ու գէպքերուն վրայ լուսաւոր գիտակցութիւն մ'ալ պիտի ունենայ. սա խորհրդածող ու ներկայացնող գործողութեան մէջ ազգի մը ինքզինք յայտնող գիտակցութիւնը պատմութիւնն է: Ժողովուրդ մը որուն յաղթութիւններն Լիւիտոի մը ոճով մը փառաւորուին, եւ որուն գժբախտութիւնը Ցակիտոսի մը գլուխ կ'առնուր, բարձր ատենեան մը կ'առնու մեծ ժողովրդոց կարգը կ'ունենի. պարզ պէտք որ ըլլայ ան ժողովուրդն ալ՝ որուն քաջութիւնն ու թշուառութիւնները խորհուրդ մը պէտ մէկէն կը հաշակուի ու կ'աւանդուի: Բանաստեղծներ. Ճարտարապետներ, որոնք ներկայացընելու մէջ մեծ գաղութութիւն ու դիւթիչ եւ մոգիչ ձիրքերով երեւակայութիւն յանդուգն թռիչներու չեն փախեր, քննադատներ՝ որոնք խոհակուութիւնն ամէն խորութիւններն ալ հնարդաւորելու կարող են եղած, թէ քիչ են եւ թէ քիչերուն փոխ ազգեցութիւն ըրած են խիզերան, բայց ժամանակու իրենց ազդեցութիւնն շրջանը տարածուած ու մեծցած է. ուր որ սրբենդրի մը ոգեբը ժամանակաս կը խոսանուի, աշխարհակալ մը փառքը երկնաբով կը մեծնայ ու կը տրտնջիցնայ: Երբ ինչ Համլետս ու Պղտառն մը Սարմենն ու Ալիբաղրին ունի, յոյն ազգին պատիւ չեն ըներ: Վերջապէս ասոր մէջ՝ որն որ վերը յիշուած մատենագրական տարրերը կոնենենայ՝ նոյնին վրայ յարմար լեզուն ալ գալով՝ կրկնենայ ու մասցի ազգի մը նկարը կը կատարեն ընդարձակ ու կատարեալ մատենագրութեան գաղափարը կը շինուի:

Մատենագրական տարրերէն միայն ունեցածնիս կրնանք քննել՝ ու շատենցածներուս վրայ բարակ գրոյ մը պէտք ենք ձգել: Ներկայ բանաստեղծութիւնն՝ իր այնչափ անհատնում լայնածաւալ տարբերութիւնն ալ՝ ինչ ուրիշ լեզուի մը գրականի մը գրեթէ կու տայ, որն որ իր պարզութեամբը վախճանի մը դիւրաւ կը հասցընէ. ասոր թէպէտ ուրիշ պատճառներ ալ գրգռած կու տան: Ցարակոյս չկայ որ ինչպէս որ երբեմն լատինագիր յունաստէր, գաղղիացիք յունաստէր ու լատինաստէր, գերմանացիք յունաստէր լատինաստէր ու գաղղիաստէր, ոլաք գաղղիաստէր ու գերմանաստէր եղան ու պէտք էր որ ըլլային յառաջգիմութեան համար, առանց ալ հայերը գաղղիաստէր, անգղիաստէր ու գերմանաստէր պէտք են ըլլայ որ յառաջանան. բայց ոչ երբեք հայաստեայ ըլլալու իրաւունք ունին, թէպէտ նոյնին քանի մը պատճառներ կամ առիթներ ունենան: Գաղղիական մէջ լեզուին երկդիմութիւնն ու քիչ յարգ ունենալն յառաջ եկած է վարպետութեան քիչութիւնը ու անյարմարութիւնը, միջոցներուն պակասութիւնը, տարվերցընելու եղանակներուն խառնակութիւնը, եւ այլն եւ այլն: Վերջապէս լեզուներուս երկդիմութիւնը կամ միութիւնը մատենագրութեան եւ ոճարան կամ յառաջանալուն հետ սերտ յարաբերութեան մէջ է. եւ ան ազգերը՝ որոնք յառաջացած են լեզուի միութեան ալ հասած են, եւ երկլեզուութեան կամ բազմալեզուութեան ազգերը եւս ոճացած են եւ կամ եւս ոճալիին երկլեզուութեան կամ բազմալեզուութեան են եղած:

—Հ. Մ. Ամրոյեան

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍԻ ԿԱՐԳԸ

1.

Ամ հրամարակը տարածուելէն ետքը Դաւիթը Կասպից ծովուն վրայէն անցնելու պատրաստուեցան, որոնք մէկտեղ 442 հաս էին: Բոլոր զօրաց թիւն էր 220,000 ոտանաւոր, 9,000 ձիաւոր: Ցոնի ու փոքր Ռուսաստանի Քաղաքներէն կազմուած նշանաւոր գունդերն արդէն դէպ ի Պարսկաստան Ճամբայ ելած էին. Ամիրաքսին առաջատաս ծովակալը բոլոր նաւատորմին վրայ վերին հրամանատար եղաւ. Զայն ալ Պատարինան Աժեբիան թողլով՝ իր զօրքին դէպ ի Դարպանդ երթալու Ճամբայ ելաւ: Վերին Ցարիսմանի մէջ, անոր ցրի իշխանները ապէն իրեն հակում ունեցած ըլլալով, իր գալուստը շնորհաւորելու համար ասպետ եղան ու. իրեն հպատակելու պատրաստութիւն ցուցնելով, գինեցիկ ձիեր պարգեւ տալէն զատ, բանակն ալ առատ պտղեղենով ու կերակրեղենով հոգացին: Ռուսի սահմանէն մինչեւ Դարպանդ եղած Ճամբան կէսն արդէն առնուած եւ Ռուսաց աս արշաւանքին ըլլալը մինչեւ նոյն քաղաքն հասած էր: Ամ երեւելի ծովեղին քաղաքը ու Պարսկաստանի բանալին՝ զոր Ցամիկները Ցեմիր դափու կ'ասուանեն, Կասկասի ու Կասպից ծովուն միջեւը կ'ինայ: Բնակիչք կը համարին թէ իրենց քաղաքն ու նաւեր Սկիւթացոց դէմ քաշուած հնարագործ հնարամիտն պատը՝ որ քաղքէն մինչեւ ծով կը տարածի, Ալեքսանդր Մեծէն շինուած ըլլայ: Ամ պատը՝ մանաւանդ հարաստին ազատակներուն, որչափ որ ալ զօրաւոր ըլլար, չէր կրնար նորակազմ երբոսական զօրութեան մ'առջեւը դիմանալ: Ասկէ գատ քաղքին մէջ եղած խռովութիւնը մեծապէս ոգեւոց Ռուսաց, ու քիչ մը դիմադրութեան ետքը անոր կատաղաբար գանուելուն մեծամեծներով իր դիմացն ելլու ու քաղքին բանտարկեալներն իրեն ընծայից ընելով՝ ոգեւորական իր կանգնումը Ցեմիր Ալիբաղրի պատուական է, իր պատերազմութիւնն ալ Մեծին պետրոսի պատուական ըլլալ: Ռուսք քաղքին բնակիչներն ազգէ ազգ ընդունելութիւն գտան ու. կանոնաւոր զօրքը քաղքին մէջէն անցնելով՝ ծովու քով դաշտի մը վրայ բանակեցան:

Ամ Ռուսաց մեծ գօրութիւնն ու դիւթիչ եւ մոգիչ ձիրքերով երեւակայութեան յանդուգն թռիչներու չեն փախեր, քննադատներ՝ որոնք խոհակուութեան ամէն խորութիւններն ալ հնարդաւորելու կարող են եղած, թէ քիչ են եւ թէ քիչերուն փոխ ազգեցութիւն ըրած են խիզերան, բայց ժամանակու իրենց ազդեցութեան շրջանը տարածուած ու մեծցած է. ուր որ սրբենդրի մը ոգեբը ժամանակաս կը խոսանուի, աշխարհակալ մը փառքը երկնաբով կը մեծնայ ու կը տրտնջիցնայ: Երբ ինչ Համլետս ու Պղտառն մը Սարմենն ու Ալիբաղրին ունի, յոյն ազգին պատիւ չեն ըներ: Վերջապէս ասոր մէջ՝ որն որ վերը յիշուած մատենագրական տարրերը կոնենենայ՝ նոյնին վրայ յարմար լեզուն ալ գալով՝ կրկնենայ ու մասցի ազգի մը նկարը կը կատարեն ընդարձակ ու կատարեալ մատենագրութեան գաղափարը կը շինուի:

Մատենագրական տարրերէն միայն ունեցածնիս կրնանք քննել՝ ու շատենցածներուս վրայ բարակ գրոյ մը պէտք ենք ձգել: Ներկայ բանաստեղծութիւնն՝ իր այնչափ անհատնում լայնածաւալ տարբերութիւնն ալ՝ ինչ ուրիշ լեզուի մը գրականի մը գրեթէ կու տայ, որն որ իր պարզութեամբը վախճանի մը դիւրաւ կը հասցընէ. ասոր թէպէտ ուրիշ պատճառներ ալ գրգռած կու տան: Ցարակոյս չկայ որ ինչպէս որ երբեմն լատինագիր յունաստէր, գաղղիացիք յունաստէր ու լատինաստէր, գերմանացիք յունաստէր լատինաստէր ու գաղղիաստէր, ոլաք գաղղիաստէր ու գերմանաստէր եղան ու պէտք էր որ ըլլային յառաջգիմութեան համար, առանց ալ հայերը գաղղիաստէր, անգղիաստէր ու գերմանաստէր պէտք են ըլլայ որ յառաջանան. բայց ոչ երբեք հայաստեայ ըլլալու իրաւունք ունին, թէպէտ նոյնին քանի մը պատճառներ կամ առիթներ ունենան: Գաղղիական մէջ լեզուին երկդիմութիւնն ու քիչ յարգ ունենալն յառաջ եկած է վարպետութեան քիչութիւնը ու անյարմարութիւնը, միջոցներուն պակասութիւնը, տարվերցընելու եղանակներուն խառնակութիւնը, եւ այլն եւ այլն: Վերջապէս լեզուներուս երկդիմութիւնը կամ միութիւնը մատենագրութեան եւ ոճարան կամ յառաջանալուն հետ սերտ յարաբերութեան մէջ է. եւ ան ազգերը՝ որոնք յառաջացած են լեզուի միութեան ալ հասած են, եւ երկլեզուութեան կամ բազմալեզուութեան ազգերը եւս ոճացած են եւ կամ եւս ոճալիին երկլեզուութեան կամ բազմալեզուութեան են եղած:

—Հ. Մ. Ամրոյեան

յաւ, ու Լանին պաշտօնակալը երկկայմ նաւով մը Պաքու խուսափեցաւ՝ որ Շիրվան գաւառին մէջ գտնուող քաղաք է, օրուան դէպ ի ինակաց զգաստանելու՝ քանի եւ Կայսեր՝ ապաստարաց դէմ զինուելու պատրաստելու համար հանած հրամանին հրամարակէ։

Սակայն Կայսեր միտքը միայն Պաքուն ասեալ չէր. Հաւանականաբար աս քաղքէն անցնելով, մինչեւ Կարս գնա պիտի յաւելանար ու աս գնային վրայէն գնալ ի վեր Թիֆլիզ պիտի՝ որ երկար ու հան զանազան անելութիւններ առնելով ճամբան գէպ ի Թերքի պիտի ուղղէր։ Բայց յաւալ քան զայս ամենայն Զարը կարգ դնողին բերանը մեծ վաճառականական քաղաք մը կանգնելու միտք ունէր, որպէս զի նոյն Դարբանդ քաղքին մէջ Հայաստանի, Վրաստանի ու Պարսկաստանի վաճառականութիւնը կենդրոնացընելով Ռժտերխանի վրայ ազդեցութիւն մ՚առնենայ։ Թէպէտ աս էր աս մեծ մտքին զարմանալի յատակագիծը, սակայն զանազան փոքր փոքր արգելքներու բարդութիւն մը Դարբանդն աս արշաւանաց սահման դրին, որով իր մեծապարծ յաւակայիծն ալ ուրուեցաւ։ Ցաճկոց ռուսական յուսաստիմութեան վրայ ունեցած նախանձը, ծովու վրայ նաւերու դժբախտութեան ապտակները ու պաշարին պակասութիւններն էին վերոյիշեալ արգելքները։ Պետրոս այս ամէն անցաւորութիւնը տեսնելով պատերազմական ժողովք մը կոչեց, եւ սրոշուեցաւ որ քիչ մ՚ատեն արշաւանքը դադրի ու Դարբանդ պահապան զօրք թողուլ եւ դարձուի։ Սակայն Պետրոս Կասպից ծովուն եղերքն ամրոց կանգնելու մտացը վրայ հաստատուն կենալով հրամայեց որ Ռուրքը գ՚ուսին բերնէն 20 գրկաչափ հեռաւորութեամբ տեղ մ՚ամրոց մը շինուի։ Աս դրաշման վրայ Ակրախանի գնոին յիշեալ գեղեն բաժնուած տեղը Ռշիեֆցի—Ընեսմի անուամբ ամրոց մը բարձրանալու սկսաւ։ Պետրոս աս միջոցիս Ռժտերխան հասնելով, իր նաւատորմիին դարտնալը կը ապասէր, որն որ վատնոց տարբ ալէկոծութիւններէ եռաբը ոչ սակաւ կորսուած իր տեղն հասաւ։ Զարոց վրայ ալ մեծ յարմ մը կ՚ներեցաւ, որովհետեւ պարսկի հեռաւոր արշաւանքի դժուարութիւններն, ադի ու կերակրոց փափխութիւնն, եւ մանաւանդ պտղոց սատարութիւնէ շատերը զանազան հիւանդութեամբ մահուան կոհ եղած էին։

Ասոնց ամէն ընդդիմութիւնց հակառակ որոշեց Պետրոս որ իր արշաւանքը գնալ ի կիրան դաւառն յաւալ ասնի։ Նոյն տեղացի ռուս հիւպատոսին ու քաղքին պարսիկ հրամանատարին ռուս զօրքով ապահովութիւնը զանելու բաղձանքը աս որոշումն առնել եւս փութացուցին, որով զօրքն ասանց յապաղելու ճամբայ ելաւ։ Զարն իր զօրքը խարելէն ետքը Մոսկուա եւ գաւառաց ասեն հրամայեց որ Քազան ու Դնէսթր-Նավիգոտա քաղաքներուն մէջ բան կարելոյն շատ 30 մեծ նաւ շինուին ու առաջինները հալելուն պէս Ռժտերխան խարուին։ Ասկէ զատ զօրագնաց ալ հրաման գնաց որ 15 նաւ Քազան հասնելուն պէս Պաքու քաղքին վրայ յարձակում մ՚ըլլայ։ Հասնիկ ամէն բան կարգի դնելով ինքն ալ Նշեմիների մէջ Ռժտերխանէն ճամբայ ելաւ. ու Վոլգա գետը ասուած ըլլալն ճամբուն մեծ մասը՝ մինչեւ Զարիցին, ձիով ընելու սոփանեցաւ. յետոյ տեսաւ. հոն Վոլգան Ցոնի հետ միացընելու աշխատութեան փորձ ելլալը ու գետ տարին չլնցած (1722) իր կնոջը հետ աս աշխատանքն ալ տեսնելու գարձաւ. ու աս իր արշաւանքն ալ վերջի դարձն եղաւ։ Մեծ փառաւորութեամբ քաղաք մտաւ. բան ամենայնի նայելու որ արն որ ասրի մ՚ատ ալ Շվեսեան փառաւոր դաշնագրութիւնը գրելու ելլալէն ետքը նոյնպէս մեծ հանդիսութեամբ մայրաքաղաք մտած էր։ Հանդէս գալ ելլալ յարմարութեան կամարներ կանգնուած էին, մեկան վրայ Դարբանդ քաղաքը նկարուած էր, որուն բանալին՝ աս շքեղ հանդիսութեան ատեն, Զարին ասնչուէն կը տարէին, զորանք ինքը գալատ հասնելով բան սովորութեան եւ տարբ ու արշաւանքի վրայ ուրեկութիւն տալու ատեն չծոմիկը որ նոյն բանալիները 7000 ռուբլի կեանքովը գնուած են։

Ինչպէս գիտցաս իր ամէն գործին նոյնպէս աս անգամ իր պարսկաստանէն դառնալէն ետքը տեսութեան պաշտօնատարաց անհաստատամտութեանը վրայէն խիստ քննութիւններ ըրաւ, որոնց յարաբերութեան պատճառը Մենշիքովին ու Շափիրովի առանձնագրերին մէջ ծորած գժտութիւնն եղաւ։ Պետրոս իրենց դատաստանը լսելէն յետոյ երկուքին վրան ալ 100,000-ական ռուբլի տուգանք դրաւ ու միւսին դատաստանն ոկսաւ, որուն մէջ Շափիրովի հիմնելով ապրատանոց մահուան դատապարտուեցաւ։ Սակայն նոյն որոշութեան անձին նոյն ատեն տերութեան ասչին ունեցած արժանիքը, դատաստանին կատարումն ուշացուցին։ Շափիրովն սոն մարդ էր, որն որ Իրուքիի քով իր խոհեմութեամբը տերութիւնը մեծ վտանգէ ազատեց, ինքն էր իր յարատեւ գործոզութիւններովը կոստանդնուպոլսոյ մէջ խաղաղութիւն վաստկողը. իր ապեւելեան տերութեանց քաղաքական իրերուն վրայ ունեցած տեսակցութիւնը եւ ռուսական վաճառականութեան պիտութեան կոզմանէ տերութեան մէջ իրեն նմանը չունէր։ Ամ գէպքիս մէջ կասարինեան ալ Իրուքիի վտանգն իր երկանը յիշեցնելով անոր օգուտը վատկեցաւ. ու Շափիրովին կեանքն իրմէ խնդրեց։ Շափիրով ապէն դիւանագիտութեան բանին վրան էր, ու գահճին իր գլխուն վրայ կայնելը վերցընելու ատեն իրեն եղած շնորհքն իմանալով նորէն ծերակրոյ տարուեցաւ ու հոն իր ազատութեանը բարեմաղթութիւններ եղան, ու անմիջապէս կիսատեռ էն արիւն առնուեցաւ ու խելքը վրան գալով բժիշկին ըսաւ. «Այն բան էր ինձի երեւ կացեաւոր գահիճն իմ մեծ երախտ ճնդքելու ելլար։» — Մենշիքովին ալ անպատիւ շարատեցաւ։ Ուքրանիայի մէջ ունեցած երկրները բոլոր կորսնցուց, Էռիմբանի եւ ինկերմանի տերապահութիւնն վար առնուեցաւ եւ 200,000 ռուբլի տուժեց։ Ասոնցմէ զատ ուրիշ գանազան անձինք ալ քննութիւնց, խիստ բանտարկութիւնց ու պատժոյ տակ ինկան, որոնց մէջէն Ցոկորուքի ու Դոլգիքի իշխանները կասարինայի ազատանքովը բանտարկութենէ ազատեցան։

ՔԱՐՈՒՆՔՆԵՐ

Ընտրեալ—Գլ.։

Ո՞ անպատար
Ոնդ կ՚ներթաս կոր.
Մէյմի աշխարհի գարձուր
Շուշանի մը քաղցրագոյր.
Կայս բայս մըն եմ ես մեծարար.
Հեղ մի սիրտդ ինձի տուր.
Հեղ մի շրմունքդ ծորն
Իմ բաժակիս շրմունքին.
Ոնդ սրտիդ մէջ կը գտնուին
Պատամ, նեղդար մ՚երկնային։
Հեղ մի ճոճատուր գիսդ.
Ինչպէս յարդ ու վրձիս է.
Ցոյսերս միշտ իմ մոկատս
Հոգիդիս խորշին կ՚ազատիս։
Դարձիր եղիր մեկ շուշան,
Ընդգրկեան խանութ։

Ոնդ, ինչ փուչիր
Անիրաց են գրիներ։
Վարդն ալ փուչիր շէնն գրիներ.
Փարշն Ի՛ փարդին պահակներ.
Հիւանդ սրտին մոնտրներ։
Վարդ սիրտ մը ատոպիր.
Ցանկարդ մնաին արդիւք գիր։
Վարդ մի ամիսի ու ամենդ
Թագաւոր է ամէն ամեղ.
Նրիմարդիէմ նարատարքն,
Թերթի թերթի կարդիր պատերն.
Դարդ ծաղ յարդն հրեղէն,
Ուրախ գուարթ շրմունքին
Հրապարներ կը թեռնին.
Ոնդ գիմեցու իր կարծին։
Լեգիր ամենդ. կ՚բլլաս փարդ.
Եւ միշտ ուրախ ու գուարթ։

Ի՞նչ ես յարեան
Ամէն մեռամանդ։
Եկ յարտիկին շուքին տակ.
Թարմ հարդդ հին փարտակ.
Զով շուքին տակ յարտիկին.
Ընուշ հոտին երկնային
Ընդամենիրդ կը զմայլին.
Ամենդ մեռամ հոտն է ան
Ու ամենդ փարը հանդուսիան.
Զաամիկին գէս ամենդն ալ
Կը մնին միշտ վիր ելլայ.
Կապարտին հետ երկինքի
Հնարման ձորձավ կը միցի։
Ցեռ աս շուքին քաղին տակ
Օրրուդ քնով մ՚անուշակ
Ամենուկ շուշան ձեռքերով.
Վարդէ ամուր երեսով.
Շրթունքներդ կրակեկ.
Կը ծաղանի հով մ՚հնգիկ
Իր մանչերուն խոպոպիկ։
Լայ մանուկն է հանդարտիկ։
Ամենն ինչ է մանուկին.
«Ամենգութիւն երկնային»։

Ամենգութիւնն ասելի
Ցիսանուիր կը դրդուսի։

ԿԹԱԿ

Հիրայրի ասանիրդ սիրամարդը։

Ս. Ն.

Կրնայ սիրամարդ արտուանիլ Հիրայրն։
Դիրդուհի, կ՚բաբ. իրատանար ունիմ
Ցրատանիլ ընելու եւ. գրիմ ձեզիս։
Ցեռամ երբրդ քս
Ամենանց կ՚ելլայ բարդ բնութիւնն,
Ի՛ր ար սոխակ մը, արարուած ինքն,
Ոնդերգ քաղցրանալն ու սատականիլն,
Ինքը մեկ հատիկ պատիւն է գայնան։
Հիրայ բարդութեամբ տեսաս պատատանան.
Դանանանանս իմ ուրան, Հայնդ կիլարդ։
Սոխակին Հայնին նախանձդ ինչ է.
Դուն որ քան վիճիլ. տրար դին կը կրնա
Ծիրանի գատի նարատամ ազնարկա,
Դարդիլով գաղամ, կը բանան պարգեւ
Հարատան տատան մը որ կ՚երգեցայ մեզ.
Ելլանան իրանութեամբ ամենամանուն.
Երգիներին տակը իմ ուրան մը կայ մի
Հանելու յարմար բնդամ ուրիշ.
Ամեն յատկութիւն ամենն ալ չունի.
Ցատա գատա յատկութիւն մենք տուիր ձեզի։
Ամենութիւն եւ տամ ի՞նչ նեան տանար։
Բարձին առայդ է, արձիրը արատա.
Ընդատան ալ գաղարակ.
Որին լաւ կու տայ շարթիրի մը մատ.
Իր Հայնին վրայ ամենն ալ գոհ է։
Պատրէ տրատանդին, ի գատաթ՝ չէ նէ
Ամ փեատրներդդ կը հանեմ քանի։

Լոֆենիկն։

ՔԱՐԻ ՇԵՐԷՐ

Հանարակագոյնն ու ծովափրմուբի արուեստագոյնը։ Ի յանմեն իր արծաթով եւ ֆ-փոխով անցուած ծովափրիրի ծիանիներնը, ասիէ, ծովափրմուբի ու նրա նասէ գրանիկի բերանոցներնը, ամէն տեսակ երկաթեայ թէ բերանոցով ու թէ առանց բերանոցի ծիրփրատներնը, ու ամենանոր ճաշակաւ շինուած ձեռք գատարանները։ Ամ ամէն վաճառատներն առատութեամբ եւ ինարանոք կը գտնուին իր խանութը, Վիէննա, Լոցյոլէ. Թիւ 856, ու շատ ասան գներով կը ծախուի Հանձնարարութիւն եղած ժամանակ ուղարկուած ապրանքի գինը կամ ապահով գրասեակի մ՚ուղարկուած վճարանիր թուղթը մեկտեղ խրկելու կը ինդրուի։ Հասցէն է

Carl Scherer, bürgl. Drechsler und Meerschaumschneider. Wien, Wollzeile, Nr. 856.

Այս ծանուցումի Հայրդրի հասարակութեան համար հրատարակել առուց արուեստարանի ինդրելովը շատերու դիրքութեան եւ բարարարութեան համար տասնիկերն վ. գրաւոր ու կը գնեն։

ՔԱՐԻ ՇԵՐԷՐ

Դամ՝ յեզրդիներն վէ ԷԷնի լիր մասէնի իշէլիներնի կիւմիւշ, մէ փարեան իլէ փեգէլեն ԷԷնի լիրլի մասենիներն լիրլիրի, քէսրիպար մէ ԷԷնի լիրլի մասենիներն մէ ապանասան ամիար ազիրլարարը, նի պէս թիթիեն շուգուրարը մէ նէր ճիներ մասա չապուրարը ուշի մէ ուռնաց օրարգ Վիէննասա Վ.գրաց ուղարկուտ Դուամրը 856 Փարը Շէրերն տիւքանանոցա սամ բանարան տարարար։ Արիարը չարարան ապչէնին պիրիրան կէանտերիրմէ եսիրան հէվալէնին կեսամ էրլիրմէ ընա որանար։ Ցիւքանին նէմիկէ սարէսի պու սուբ։

Carl Scherer, bürgl. Drechsler und Meerschaumschneider. Wien, Wollzeile, Nr. 856.

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒԹԱՅՔԸ

1856 ՀՈՒԼԻՍ 19 (7)	21 (8)	22 (9)	23 (10)	24 (11)	25 (12)				
Ամստերդամ 100 հոլանդ. փր. արծ. փիաստր	—	—	89¼	85½	85⅛	85⅛	2 ամիս	սովոր.	փոխ.
Ռեգենսբուրգ 100 գիլդ. ոսկի ֆիաստր	„ „	102¾	102½	102⅝	102¾	102½	½ „	„	„
Լիսաբոն 300 Դարսան. լիրա	„ „	—	—	—	—	—	2 „	„	„
Լոնդոն 1 ֆունտ ստերլին	„ „	10.2½	10.3	10.2½	10.3	10.4	3 „	„	„
Համբուրգ 100 մարկ պանկոյ	„ „	75½	75½	75⅜	75½	75½	2 „	„	„
Մարսիլիա 300 ֆրանկ	„ „	—	—	—	—	119⅝	2 „	„	„
Միլան 300 աւստրիական լիրա	„ „	102⅝	102⅝	—	102½	102¾	2 „	„	„
Փարիզ 300 ֆրանկ	„ „	119½	119½	119⅞	119⅞	119½	2 „	„	„
Ֆրանկֆուրտ առ Մայն 120 ֆլ.	„ „	101⅝	101½	101¾	101⅝	103½	3 „	„	„
Կ. Պոլիս 1 ասկարի արծ. ֆիաստր	փարա	472	472	—	465	—	472	31 որ	„	„
Զմիւրնիա „ „ „	„	266	266½	—	267	266	266	31 „	„	„
Վենետիկ (Գրգիս) Սակարկ		7⅛	7	6¼	7	7	7			
	Ընթացիք	3½	3½	3	3½	3½	3			

Ս. ԵՋՄԻԱԾՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՂԱՆՔԸ